

Postimees

Nr. 129

Pühapäeval, 6. juunil 1943

87. aastakäik

Õhurünnak Nõukogude relvatehastele

Pommitati tähtsat relvatehast Volga keskjoosul. Veliši juures jätkusid võitlused vaibumata ägedusega. Lissitšanski ruumis kohurväe duell

Juht Peakorterist, 5. 6. Sõjajõudude Ülemjuhatus teatab: Idarindel moodus päev rahulikult, välja arvatud kohalik võitlustegevus. Tugev saksa raskete võitluslennukite koondis ründas möödunud ööl tähtsat Nõukogude relvatehast Volga keskjoosul. Silmatärvakaid pommitamusi suurtes tükikodades ja sellele järgnevat laialdast tulikahjusid. Täna hommikul uputasid kiired võitluslennukid Põhja-Jäämerel kaks kauba-laeva, kokku 6000 bti. Saatvad jahilennukid tulistasid seniseil andmeil alla 22 Nõukogude lennukit. Kaotati üks oma lennuk. Ööl vastu 5. juunil pommitati Alžhiiri sadamaseadmeid. Vaenlase jahilennurite rünnakul sõjalaevastiku kaitsealavale Hollandi rannikul tulistati alla kaks vaenlast lennukit. Kiirete saksa võitluslennukite üksus ründas eile Lõuna-Ingismaa rannikulinna Eastbourne'i sadama ja tehasteseadmeid. Möödunud ööl ründasid rasked võitluslennukid sõjaliselt tähtsaid üksikseadmeid Lääne-, Kesk- ja Lõuna-Ingismaal. Kaks saksa lennukit ei pöördunud neilt üritustelt tagasi.

Berliinist, 5. 6. Kubani sillapea idalõigul olid bolshevikud raskete kaotuste tagajärjel 3. juunil sunnitud oma rünnakud lõpetama. Meie hävituslennukid kasutasid võitluspauusi peavõit. Lühilini puhastamisteks viimaseist sisse. Mürdunud vaenlase jõudude riiseldes. Tõrjevõitluste kestel eelmise päeva õhtutundidel, kus Nõukogud kaitsusid mitu korda 4—5 laskuridvõit, kuna maale ja õhurünnakuid poolt purustati 49 tanki, ilma et vaenlane oleks saavutanud läbimurret Krõmskaja positsioonidest. Seepale katsusid bolshevikud uuesti palista lahingusse reserve, et täita lünki oma liinides. Tugevad pommita-

jate ja sõstlennukite eeskaadrid ründasid aga koos lahingulennukitega lähenevaid vägesid. Tugeva eduga juba Krõmskajast ida pool pärast seda, kui hävitatud pärast 26 Nõukogude lennuki aliatulustamist olid õhurünnakid eesmärkide kohal vabaks teinud. Pommitamistega purustati mitu raudteeliini, silu, aeti laiali kolonne ja tekitati vaenlasele tunduvaldi kaotusi. Veliši juures jätkusid võitlused vaibumata ägedusega. Pärast värskeid vägede kohaletoimetamist ründasid Nõukogud ööl vastu 3. juunil korduvalt meie positsioone. Et need rünnakud jäid tulemusteta, jätkasid nad järgmisel päeval tugevate jõududega 30 tanki toetusel oma pingutusi, et tagasi suruda meie uut peavõitlust. Rasked võitluste löödi kõik rünnakud tagasi ja hävitati sealjuures ainult tuues palgas 7 tanki, kuna 2 tehti tankihävituskäiged poolt liikumisevi. Metuiks. Kogusummas kaotasid bolshevikud Veliši juures viimase 24 tunni jooksul 21 soomusmasinat.

Ööl vastu 4. juunil pommitasid meie pommitlennukid vaenlaste liikumisi Krõmskaja, Izjumi ja Lissitšanski ruumis, samuti raudteed ja muud. Rongid tabati raskelt ja pommitati põlme jaamahooneid ning laokuure. Nõukogud kaotasid 3. juunil kogusum-

mas 35 lennukit, neist 25 lõunas, 1. ida. rinde keskjoosul ja 9 põhjas. Donetsi rindel moodus 3. juunil üldiselt rahulikult.

Lissitšanski juures toimus ägedad kohurvõitlused, milles meie parteid sõditsid üleoleku. Pommitaja lahingulennukid ründasid korduvalt rünnaku-eesmärgi Donetsi keskjoosust põhja pool ning ta basid oma pommitajad vähesed majutuspaike, raudteed ja maapinnal asuvaid lennukeid.

Sevskist põhja pool katsusid Nõukogud rünnakutega ühele toetuspunktiks väljaajutatud paikkonnale oma positsioone parandada. Pärast tunduvalt kestnud võitlust löödi vaenlane vasturünnakuga tagasi. 200 langenud bolshevikku jäi lahinguväljale. Teised rünnakud nurjusid raskete relvade tuks. Samuti nurjus 3 rünnakut Kirovi rindel tunduvaldi kaotusega Nõukogu dele. Peale arvukate relvade langes meie grenaderide kätte 10 leegiheljat. Ka õhurünnakud olid rinde keskjoosul ainult kohalikele võitlusüksustele. Kõik pommitlennukid ründasid Shishgiri. Kurski raudteeliini, purustasid liini pommitajaga mitmes kohas ja tabasid üht sõjamatkajaliin. Belevist lõuna pool pommitasid sõstlennukid vaenlaste patarideid ja hävitasid 4 kahurit.

Ilmjärve piirkonnas piirdus võitlus tegevus kahurväe vastastikuse tulistamisega. Leningradi rindel katsus vaenlane aga pärast rasket kahurväe ette valmistust tungida karistussalgaga meie kaevikuisse.

Meie grenaderid paikasid Nõukogud vasturünnakul tagasi. Pommitlennukid pommitasid idarinde põhjaosas vaenlaste positsioone Novgorodi ja Staraja Russa juures ning järelevalvaksid Leninigradi lähedal Laadoga järve rannikult.

Üleval põhjas ründasid nad hea eduga vägede laagrid Kovda ruumis ja laevu. Murmasnaki merepiirkonnas. Õhurünnakutel tulistasid meie hävitatavaid põhjalõigul ja Jäämere rindel alla 9 Nõukogude lennukit.

USA allveelaevade uus komandör Stockholmist, 5. 6. Teadete järgi Washingtonist nimetatud kontradmiraal Lockwood Vaikse ookeani allveelaevastiku komandöriks. USA mereväe departemangu teate järgi astub Lockwood kontradmiraal Englishi asemele, kelle surmast mereministri samal ajal teatas.

Oma tulevikku väärib ainult see rahvas, kes näitab, et ta on valmis selle eest võitlema, ja kui vaja, siis ka surema

ITAALIA EI ALISTU

Vaenlane ei saa kunagi painutada Itaalia sõltumatuse ja elu vaimu

Milanost, 5. 6. „Meie ei alistu.“ Selle loosungi all esitab „Relazioni Internazionali“ juhtkirja, mis on pühendatud fashistliku Itaalia sõttaastumise 3. aastapäevale, kus see Itaalia juhtiv poliitiline nädalajakiri toonitab, et kogu Itaalia on muutunud eelini kaitsekraaviks, mida tuleb kaitsta viimseini, ükskõik milline ohverdus see ka nõuaks, sest Itaalia kaitseb selle kaitsekraaviga oma au ja oma elu.

„Itaalia“, jätkab „Relazioni Internazionali“, on astunud sõtta, kuna itaalia rahvas oleks sõjast mitteosavõttu pidanud arguseks. Itaalia astus sõtta, kui ei olnud enam ühtki teist võimalust rahvusliku eesmärgi saavutamiseks. Itaalia astus sõtta, kui tal tuli otsustada tuleviku vahel suurvõimuna või teiseljärgulise riigina.

Pragu tunneb itaalia rahvas Briti

tõelisi kavatsusi. Ükski vaenlane ei ole Itaalia rahva 100-aastase ajaloo kestel ületanud Inglismaad kõige alatumate teotuse ja alvääristamisega. Ainult rasketel aegadel õpitakse tundma tõelisi sõpra ja vaenlasi ja me täname Jumalat, et see aeg on saabunud, kus meie silmad Inglismaa suhtes avanevad, kes annab iga päev nii palju tõendeid oma autusest.

„Itaalia tahteks selles sõjas ja eriti neil rasketel aegadel,“ lõpetab „Relazioni Internazionali“, „oh: meie ei alistu. Tsiivililelani ja sõdur täidavad tulevikuks oma kohust veelgi otsusekindlamalt kui seni. Vaenlane võib hävitada meie linna, tabada meie mälestusmärgi, teha maastasa itaalia geeniusi konkreetse ja aastasada vana ilme. Aga ta ei saa kunagi painutada Itaalia sõltumatuse ja elu vaimu.“

Pantelleria on võitlusvalmis

Inglaste ebaõnnestunud rünnak ja taandumine udukatte kaitse

Roomast, 5. 6. Vaenlase merejõudude rünnaku kohta Itaalia saarele Pantelleriale 1. juunil teatab Stefani järgmisi üksikasju.

Kella 18 paiku ilmus 4 vaenlaste hävitajat saarest 11 millit kaugusele. Vaenlaste üksused avasid tule, millele saarel ootekohe vastati. Pärast lühikest vastastikust tulevahetust saavutasid Itaalia kahurid tabamuse ühele vaenlase hävitajale, mis eemaldus põledes lääne suunas. 3 ülejäänud hävitajat kaitsesid tulistamise ja sõit- sid udukatte kaitsele Malta suunas. See võitlus kõigi oma üksikasjadega, samuti arvukad vaenlaste tagajärjed katsetes sundisid saart õhurünnakutega alustama ei tõenda mitte ainult, nagu ütles Stefani, Itaalia garnisoni tõrje- ja kaitsevõimust Pantellerial, vaid see on ühtlasi ka hoiatuseks vaenlasele mitte alahinnata Itaalia rahva vastupanujõudu ja visadust, nagu ee-

da tõendab jälle kord Pantelleria elanikkond ja garnison.

ITAALIA SÕJATEADE

Roomast, 5. 6. Itaalia sõjajõudude peakorter teatab: Teile õhujõud pommitasid möödunud ööl Alžhiiri sadamat. Ägedais õhurünnakus Pantelleriale hävitas õhutorjesteurüksikvägi 4 vaenlast lennukit. Kaks vaenlast õhurünnakul olid suunatud Taranto piirkonna vastu, põhjustades purustusi ja inimohvreid.

Õhutorje tulistas alla ühe „Liberator“-tüüpi lennuki. Õhutorjepatarei ründasid vaenlaste eskadrilli, mis lendas üle Trapani provintsi, ja tulistasid heade tabamustega alla 4 lennukit. Veel üks kolmemootoriline lennuk langes merre pärast õhuhälgutust. Meie võitluslennukite Ravignana saare juures. Malta kohal tulistasid saksa võitluslennukid alla ühe „Spitfire“-i.

Itaalia kangelaslikkus juurdub lema rahvas

Milanost, 5. 6. Eigi Amatu, Jaapani valituse informatsioonibüroo juhataja, andis „Popolo d'Italia“ Tokyo esindajale juttuajamise, milles ta käsitles aktuaalseid päevaküsimusi.

„Ameeriklaste terrorimeetodid,“ ütles Amatu sissejuhatavalt, „pole muud kui nende valitse iseloomustuse peegelduseks. Ameeriklased on alati valmis kõnelema inimlikkusest ja õigusest, kuid rikuvad ise neid põhimõtteid isegi rahualal. Lintshikohitud, saadetakse verised kokkupõrked palga- konfliktide puhul ja välimaal sisse. Rändajate tagakiusamised on näiteks nende barbaarsusest, mis ei tunne sea-

dust ega ka mingit ranget isemist korda.“

Itaalia sõjajõudude kangelaslikkuse kohta tähendas Amatu, et selle alused juurduvad mitte ainult sõjaväes, vaid ka kogu Itaalia rahvas, kes praegu suure meelekindlusega ja Duce võimsal ning kindlal käel tõendab oma ohvrimeeli. Eest ja oma vankumatust vastupanu tahet.

Mis aga puutub Ida-Aasiasse, siis on Jaapani kontrolli all olevad piirkonnad praegu niivõrd kindlustatud nii defensiivselt kui ka ofensiivselt, et vastasele ei jää mingit võimalust sellesse lünga tekitamiseks.

Tshungkingi-Hiina kohta märkis Amatu, et siin ilmnevad nihihasti Inglismaa kui ka Ühendriikide imperiaalsmi vastukoht, selgesti, kuna mõlemad tahavad kontrolli Hiina üle enda kätte kiskuda. See on ühtlasi ka tõenduseks, et maailm näeb tulevikuks välja hoopis teistsuguse, kui kumbki sellest praegu unistab. Nende praegu pole koostööd Tshungkingi abistamiseks pole midagi muud kui manööver, millega meelitatakse Tshiangkaihekkid vastupanu jätkamiseks.

Nõukogude armeel pole reserve

Berliinist, 5. 6. Hiljuti Moskva tagasipöördunud „Evening Standard“ kirjasatja Godfrey Blunden kirjutab suurt tähelepanu äratanud artiklis, et Nõukogude armeed olevat võtnud kokku oma viimase jõe. Mobilisatsioonidega on kaugeimigi Vene kila meestest tühjaks võetud. Uusi reserve Nõukogude armees enam pole.

Edasi kirjutab inglise ajakirjanik, et Nõukogude armeel võib olla saksa armeega samaväärne küll relvastuses, kuid mitte võitlusvõimes. Kujustus „vene aurrullist“ olevat täiesti vale. Moodsate armeede vastu olevat mass ükski võimetu, kirjutab Blunden lõpuks.

Iga piimatooja kohuseks on olla piimaühitus liige ning viia kõiki piim ühisveo korras piimatööstusse.

Juutide komplott paljastamisel

Riigiminister dr. Goebbelsi kirjutis vaenlaste poolel alanud vaimsest kriisist. Maailm juutide, bolševismi ja plutokraatia vastu

Berliinist, 5. 6. Riigiminister dr. Goebbels käsitab oma artiklis näiteks „Das Reich“ praegu ilmnevat vaimset kriisi vaenlaste poolel.

Kui võrrelda inglise ja Ühendriikide 1941. a. ajalehti praegustega, ütleb minister sissejuhatavalt, siis selgub kohe, et nende maade avalikus mõtlemises on vahespeal toimunud põhjalik murrang. Inimkonnal tuleb selle ümberõppimise eest küll kallilt maksta, kuid sellest on ka suur kasu. Antipölsus ja antisemitism võidavad kõigis rahvastes pidevalt pinda, nimelt aga ka vaenlaste riikides, ehkki seal sellest vaevalt avalikult kõnelda tohib. Juudid on oma mängu kaotamas, püüdku nad seejuures ka päästa, mis

päästa annab. Kogu maailmast kostab häält, mis kõnelevad rahvaste rahutu, sest juudid küsimuses ja plutokraatia ja bolševismi küsimuses. Juutide suur komplott on kõikjal paljastamisel.

Et juudid väga hästi taipavad, et miski ei nõrgenda nende positsiooni niivõrd kui avalik võitlus, siis otsustavad nad uuesti kõrvale pöörgeda. Pole kahtlust, et selle plaani nad haudusid välja Roosevelti selja taga, tehes selle selgeks ka juutidele Stalini selja taga. Tulemuseks oli täiesti ootamatu kommunistliku internatsionaali näilaisassatmine.

Minister tähendas, et ka kominter-ni laialisaatmise tähtsaga võitlusi see juures ainult eelleks, et kogu maailmas äratada muljet, nagu oleks ainult saksa propaganda see hirmutust, mida peab karjama ja et Kremli võimude heid sobivad täielikult ausate inimes- tega.

Kahtlemata leiab aga Kreml võimalusi maailmarevolutsiooni jätkamiseks ka ilma ametliku kominter-ni. Meie aga peame kommunistlikke

parteid üksikutes maades, eriti Inglismaal palju ohtlikumaks, kui nad saavad end maskeerida rahvuslikuks. Seega saavad nad avalikus elus palju rohkem kaasa rääkida kui varem, mil need igaküps pidasid ainult Stalini võõrlegiooniks. Kahtlemata püüavad nüüd kommunistid ka tõeliselt ja ametiühin- gude liikumisse sisse tungida.

On täiesti rumalus, kui Londoni ja Washingtoni juudid nüüd püüavad nihihasti isendada kui ka oma kaasa- maalaste selgseks teha, nagu oleks selle äsjase Moskva võitsinguga kogu rahvussootsialistliku propaganda ässi- tus kokku varisenud. Kogu see pettus- manööver on ainult klassikaliseks tõen- duseks, et vaenlaste poolel on alanud suurima ulatusega vaimne kriis. Juu- did mängivad välja oma viimase nambri.

Üldiselt ei hinnata ideedid sõja ajal ei tea kui tõrgelt. Ometi on nad neiks mõtoreks jõudeks, mis juhiavad sõdumõtte nihihasti sõjalist kui ka poliitilist arengut. Meie end maailma- vaadet aga pole sõda purustanud, vaid ta on seda ainult kinnitanud.

Ühendriikides levib vaen juutide vastu

Ameeriklased mõistavad hukka juutide mõju USA-s. Juutide ebaõnnestunud ankeet

Berliinist, 5. 6. Ühendriikide juudid ei tunne end just väga mugavasti, sest juudiavaenlusest on seal tunduvalt suurenenud. Et Ühendriikide juudid puudub ülevaade juudi- vaenlase liikumise ulatusest, korraldasid nad salajase hääletuse, et ometi kord teada saada, kuidas ühendriikla- sed juutluse suhtuvad. Selle hääle- tuse tulemus ei olnud juutidele just julgustav, ja seepärast püüdis nad kõigiti takistada selle avalikkuse saami- st.

Nüüd aga avaldas Ühendriikide ajaleht „PM“ Bryce Oliveri raadiokõne, milles ta paljastab juutide korraldatud ja finantseeritud hääletuse tule- must, millest nähtub, et küsimusele, kas juutid on Ühendriikides liiga palju võimu, vastab 61% hääletajast jaatavalt. Oliver ütles sel puhul, et juudiavaenluse Ühendriikides on nüüd jõudnud punkti, mis võib-olla

on niisama kriitiline kui omal ajal Saksamaal. Teisele küsimusele, kas on tõenäoline, et alustatakse üldist sõjakäiku juutide vastu, vastas 33% hääletajast jaatavalt.

Berliinist, 5. 6. Tänaend Berliini ajalehed nimetavad selle juutide korraldatud ankeedi ülatuslikke tule- must juutide ebaõnnestunud katseks soodsate protsentarvude saamiseks, mis neil oleks võimaldanud alustada sõjakäiku anglo-ameeriklaste hulgas suureneva antisemitilise vastu.

Juudid arvasid, et nad võivad oma asjale päris kindlad olla, kirjutab „Völkischer Beobachter“, sest praegu on ju tegemist „nende sõjaga“. Kuid ameeriklaste on juutidega nähtavasti olnud kogumused ja suurte juudi lehte- demusmutamispüüetused hoolimata on juba ka Ühendriikide avalikkuses kõne all asjaolu, et Washingtonis on

jäme ots juutide käes. Juudiavastane meeleolu on kõigi rahvaste hulgas ja kõigi aegadele tekkinud alati siis, kui juudid on võimu juurde saanud.

„Berliner Börsen-Zeitung“ märgib, et see salajane ankeet oli Ühendriiki- de juutide finantseeritud, sest anti- semitismi kasu tõttu tehti selle ula- tusest saada selget ettekujutust. Rõ- huv enamuse ameeriklasi mõistab juba praegu hukka juutide mõju Ühendrii- kide valitsuses, panganduses, kauband- uses ja tööstuses, ajakirjanduses, ringhäälingus, teatris ja filmis. 61% kogu Ühendriikide elanikkonnast hak- kaks juba praegu vastu juutide üle- võimule, kui ta aga saaks. Sest Amee- rika rahvas võitleb Roosevelti sõjas omaenda huvide vastu, ja tõeliselt va- baduse ning enesemääratamiseni jõuaks ta ainult teljeriikide võiduga rahvus- vahelise juutluse üle.

India ei usalda Ühendriike

Stockholmist, 5. 6. Endine aja- lehe „Sun“ väljaandja Henry Polak, keda peetakse asjatundjaks India kü- simuses, jõudis äsja tagasi loongue- reisist Ühendriikidesse, Londonis Ida- India ühingu koosolekul, mis tegutses India esindajate juhatusel inglise sõ- jakabineti, jutustas ta oma reisimul- jeteist.

Seejuures ütles Polak, et häämas- tavalt suur arv ameeriklaste ei tea In- dia kohta ka kõige lihtsamad tõi- asju. Samas aga võib teatavasti mõ- duandvaid ringkonnas sellest hoolima- tusele ja tõdemistele, et ka ilma tead- miste ja kogemusteta teiste asjadesse segada.

Edasi tähendas Polak, et India kongressipartei ja ühiringkondades võib märgata kasvavat rahutust, sest kardetakse, et Ühendriikide linno huvi India vastu, Ühendriikide vägede ko- India vastu, Ühendriikide tehnikute haliitamine ja India relvatehasteater- rendamine India relvatehasteater- asendamine India Inglismaa omaga.

Iraki regendile 2 anteaanti Roomast, 5. 6. Nagu Istanbuli teatatakse, teostati praegusele Iraki regendile Abdul Ilahile viimase 3 päeva jooksul 2 anteaanti, mis mõlemad eha- õnnestusid. Regendi adjutant ja 4 oh- vitseri saatjaskonnast tapeti.

Argentina sõjaväe

20 ühikust ja hulk ohvitseri ja ametnikke vangistati. Bagdadis kuulutati välja sõjaseis- kord. Arvatakse, et atentaadi korral- dasid Iraki rahvuslased.

Jaapanlaste võidud Kesk-Hiinas

Tokioist, 4. 6. Ajaleht „Mainichi“ avaldas tähelepanuväärse ar- tikli, milles muu hulgas üteldakse: Keiserliku peakorteri teated jaapani vägede uuest võitlustest Hiinas kir- jeldasid ka Tshungkingi rasked kaot- usid, tuues ühtlasi ära vastavad arvud. Tshungkingi vastupanujõud ja reser- vob nõrgenevad aegamööda, mis ilm- neb eriti selgesti alates Nankingi-Ida- na sõttaastumistest.

Tshungkingi ohvitseride üha saged- mad ühejoonemised Hiina rahvusväge- dedes näitavad autoriteedi puudust Tshiangkaiheki suhtes. See aga puuab rangete diktatorlike vahendite ja lootusega Ameerika produktiooni- jõude hoida ülal oma armeede võit- lusvõime.

Tshiangkaiheki tahab agitatsioon

36.300 surmud.

Ahvardav vaikus idas

Inglise-ameerika leidetageenturid kõnelevad juba nädalaid rahutuks te. gnevast vaikusel idarindel, ja neil on selle märkusega vastupidist õigust. Hõltsa vaikusel rahutuse anglosakside leet, kuni Nõukogud pühapäeval samal kohal kui laivevahetuse viilte, ja te. seks ootaks rahutud selle üle, mida kavalevad saklased.

Rahutuse järgnevat sündmuste p. r. ast, mis eelnevalt on kaetud sõjala. te andustele loorigu, etneb alati mo. ment, mis märkimatult muu niiki muu ilmestab Nõukogude praegust olukorda, nimelt Nõukogude talve. afensivli lõppkokkuvõttesse ja järg. nev saksa suveafensivli algus. Nii pole m. ingit põhjust muretseda praeg. suue rahuleinud üle idarindel. See on tavalline ja alati alati tormi ennustav vaikus, ettevalmistuste faas, kavade kujundamise aeg vastavalt vaenlase postitsoonidele.

Ag. see on ahvardav, relatiivne ra. hu, mis valitseb praegu idarindel. Eriti ilmekaks näiteks on Kubani sillapea sündmused. Maikuu esimestel nädalatel olid võitlused Kubani silla. peal nii ägedad, et oli põhjust rääkida Nõukogude suurfensivlist. Moskva sõ. juhtide eesmärgid olid selged — see oli kase muuta sündmust vastupidi. seks mineva-aastastele sündmustele Krimmi poolsaarel.

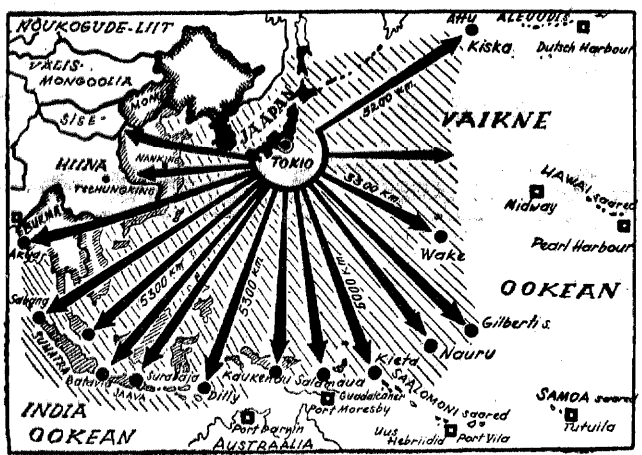
Tõelasi, et Nõukogud kevade algul, otsest peale rasked kaotust nõid. nud, talveafensivli kokkuvõttesse, uut tugevat ettevalmistatud rünnaku alustasid, põhjustab kahesuguseid ole. tust: esiteks oli see üldse mõistav ja mõistlik kase seda ebamugavat ja koguni vägu kardetavat okast Nõuko. gude lõunarinde lihast eraldada. Aga juba üna on talle selge, et Nõuko. gud oma rünnakutega Kubanile peale saksa-rumunite ükustuse sillapea kõr. valdamine sellel rindelõigus hoopis teit eesmärgiks taotlevad.

Ei mõtli, mis juhtivad Nõukogude tegevust Kubani sillapeal, täielikult mõista, jätkub tagasivaadet aasta sündmustele idarindel lõunaosas. Kind. ral-feldmarssal von Manstein oli um. bes sel ajal alanud oma ofensiviga Sevastopolile ja Kretsi poolsaarele, mis lõplikult otsustas Krimmi saatus. Need edukad saksa rünnakud kutsu. sid välja tugeva Nõukogude vägede vastufensivli, mida juhtis Nõukogu. de marssal Timoshenko Harkovist lõuna pool, mis paljastas Nõukogude koondatud jõud ja võimaldas kindral. feldmarssal von Bockil, omades nii kindlaid andmeid vaenlase jõudude kohta, alustada õieti saksa suveofen. sivi, mis lõppes Nõukogude vägede

kokkuvõttesse. Donetsi ja Doni vahelises lõigus ja osaliselt isegi Vo. gani ja Kaukasusest ulatus. Nõukogude ülemjuhatus loosis Ku. bani juures samu tagajärgi saavutada võivat. Nõukogude rünnakud Kubani sillapeale põhjustavad suuri saksa vä. gode koondamisi ja nii on neil võima. lus pilku heita saksa plaanidesse. Nels lootust on Nõukogud sõgavalt peituma pidanud. Väga arvatud väike maaria. Krõmekaja lõigus, pole Nõko. gud oma pidevate rünnakute tule. musena midagi saavutanud, ja ka see tähtsusest maaria võit sündis tohu. tute inlm. ja materjalikaotuste arvel. Lõpuks, tähtsamat Kubani sillapea sünd. mustest on tõelasi, et Nõukogude rün. nakud Kubani sillapeale pole vähe. malgi määralt mõjutanud üldiselt va. litsevat rahu idarindel, suudastades saksa tulevad suve suuoperatsioon. Tulevaste suundumuste idar. del vastu vaadates võime olla veendu. nud, et saksa sõjaline juhtkond ei lase end mingil määral mõjutada ajalehes survest. Clausewitzi lause kiiresti te. gutsemise otsustavast tähtsusest ei muutu sellega, sest Clausewitzi lause mõte on kohaldatav ainult käimaole. vatele operatsioonidele, mitte aga nen. de ettevalmistamise perioodile. Suve. ofensivli algus teotub hoolimata sel. lest, kas üks või teine seda varem või hiljem soovib, oma kindlat tähtsust, mille määravad saksa sõjalisel juhul.

Kindlasti ka Nõukogud pole sel. pooltelse, kuulsel rahuperioodil tege. vuseta olnud, aga võib täieliku kind. lusega väljendada, et Saksa sel ette. valmistusperioodil palju enam on võit. nud ja paremat positsiooni omab kui Nõukogud. Et seda tõestada, piisab märkusest, et Nõukogud oma sõtta algusest peale kui totaalsete sõtta suhtusid, olles sõja alguses sellega saklastest kaugel ees. Totaalse sõja proklamatsiooniga on olukord ka to. taiselt muutunud. Peale seda, kui sak. sa idarinde 2 aastat ägedalt võitlusis arviliselt ja materiaalselt ülekaalu. ma vaenlase vastu on selsnud, täh. d. d. rindel mõlemapoolsete vastaste võrd. set tugevus. Et see juba põhjuseks järgnevale sündmusle idarindel rahu. likult ja täieliku usalduslikkusega vastu vadata.

Põllumehe kõige tähtsam va. randus on muld. Seepärast hoid. kem põld jõus ja kasutagem sel. leks kõik võimalikud abinõud.

Jaapani teotuspunktid poolsõr. Umbes 5000-km raadiusega poolsõr. ist hakatakse teostama uusi rünnakuid

Enamlaste tervishoiulised korraldused

Iga kord, kui saksa sõdurid idas puu. tuvad kokku Nõukogude rahvastiku. puutub neile ikka jälle silma üks enar. liku ebakulturi peatumismärk — täielik hügieeni ja tervishoiulise hoo. leande puudumine. Inimesed ja loomad elavad koos vietsaks koopas, mis va. valt väärivad inimelamu nime.

Seda võiks mõningal määral mõista, kui kohtaks selliseid olusid mahajäet. sadad kilomeetreid igasugusest tsivi. lisatsioonist eemal asuvas kohtades. Ent mitte ainult seesugustes stepiküla. des, vaid isegi luksilikemais kuurorti. des võis varem — s. o. enne saksa vä. gode poolt okupeerimist — kohata enne. kuulmatut olukorda, hoolimata sellest, et siin oli tegemist kohtadega, mille ain. saks eesmärgiks oli muretseda „tervi. se paranemise eest“.

Nii oldi Shafanovi verevaeste tööliste puhkekodu „haigevoodid“ ilma igasu. gusest madratsita — need olid paljad laudvoodid, mis kubisesid sõdikuist. Gagrõ kuurort oli täielikult malaaria. valduses. Siinse puhkekodu juhatus tegi oma hoolalestele kohustuslikuks voi.

Mäss Põhja-Kaukaasias 1932. a.

Ühenduses ebainimliku metsikusega Põhja-Kaukaasias ja Kubani ümbru. ses pärast saksa sõjavägede lahku. mist nelt aladelt vääril eriliselt tähe. spanu Põhja-Kaukaasia rahvaste üles. tõusust 1932. a. osavõtja teade. Siin kirjeldatakse tõetruult kohaliku rah. vastiku ja enamlise võimuste va. hekorda.

Nagu alles ntüid teatavaks sai, oli 1932. aastal Ukrainas, Volga ääres ja Voroneži alal suur mäss, mille ohv. riks langes umbes miljon talupoega. Toiduainete otsides põbrast Nõukogu. de võimudele tähelepanu Põhja. Kaukaasiale, kuhu juba märtsis oli saadetud brigadikomissari Muralo. viga eesotsas ja brigadit tsheksite (erakorralise uurimiskomisjoni liik. med) Nikolajevi juhtimisel. Viimased pidid Stalini isiklikul käsil konfliktee. rima Tereki ja Kubani kasakate, täher. keside, kabardide, tsheksheemide, osseetide ja teiste suguharude toidu. ained ja loomad. Muralovi ja Nikola. jevi peakorter viidi Pjatigorskisse.

Kuigi 1931. aasta sügisel olid nõu. tud toiduvilja-normid täidetud, hakka. sid Moskvas tulnud komisariid elu. nikkonda häbematuult rõvima. Kõigis majades teostati läbiotsimisi ja komi. sariid rekvisiereid kõik, mis leiti, ise. gi talupoegade seemnevilja.

„NÄDALA EEST OLIN MOSKVAS“

„Minsker Zeitung“ kirjutab: Ida-aladelt ilmuv ajaleht „Ja Rodi. nu“ toob ära Moskvas pärineva, hil. juti vangilangenu Nõukogude tööli. se kirjelduse tema elamustest.

Mees rötas enne seda, kui punase diktaatori käsk teda oli sündinud pu. naarimesse astuma, ühes Moskva au. togaraadsi. Rindel — sattus ta sak. laste haaderinnaku sõjavangi.

„Stalin oma abilistega suurendab terrorit päev-päevalt,“ nii jutustab vene oskustööline. „Elukallidus Mosk. vas on kujutumatul. Sellele lisandu. vad veel maksud, mida töölisel peav. dad tasuma selleks, et finantseerida Stalini hullumeelset sõda. Toiduainete. ga varustamine on kurb peatük oma. ette. Äride ja toiduainete-kaupluste ees seisavad tohutult pikad salsad, et hings seeshoidmiseks pisutki midagi saada.“

Üle kogu maa on põimitud väga tihe NKVD nühkide võrk, kellel nõud sõ. jaolukorras lasuvad erilised ülesanded.

malikult palju suitsetada ja juua, et malaariapilasilis nikotiini ja alkoholi. ga hävitada. Sellest hoolimata olid pool. led puhkekodus viibijast malaariaha. ged.

Selle asemel, et seda kirjeldamatut rahva tervishoiu vietsast olukorda ar. vestades enesele kahetsedes vastu rin. da liita, katsusid Kremli võimumed. leida patuainast, kelle süüks ajada oma eksimusi. On ju juutidele-enamlastele iseloomustav, et nad mitte ükski aja oma tehtud vigu teiste kaela, vaid et nad oskavad seda isegi omaenese valitsuse kasuks ära kasutada. Nii polevat Nõu. kogude tohtud epideemiad mitte sugugi halvasti korraldatud tervishoiulise. hoolekandest tingitud, vaid palju enam olevat selles süüdi vaenlase spioonid ja sabotöörid.

Nende riigivaenulike elementide vastu võitlemiseks — nii arendatakse mõttekäiku „loogiliselt“ edasi — „peab siseasjade rahvakomissari panustama kogu oma energia“. Selle kohta, mida selle „panustamise“ all õieti mõelda tu. leb, annab hiljuti saksa võimude käte

sattunud salajane dokument küllalt selge pildi.

Selle siseasjade rahvakomissari ring. kirja juhtmotiiv reedab ikka samasugu. seks jääva „aretseerimismeetodi“. Antak. se käsk suure arvu revolutsioonivastaste elementide vahistamiseks, kes peavad oma vabaduse ja elu kaotamisega heaks tegema oma ülemate ülekohtu. Nii sei. sab ringkirja algul: „Kontrevolutsioo. nilised elementid, kes seisavad vaenlase teenistuses, püüavad kõigil rahvamajan. duse aladel oma hävitustööd teostanud.“

Sel põhjusele käsib siseasjade rahva. komissariat: teostada kõigis bakterio. loogilises astutis töötavate Nõukogude. vastaste elementide kontrolli ja „paljas. tamist“. Sellele salajasele käskule järg. neb suur vahistamislaine ja see asetab kogu bakteriooloogia ja nendega koos töötavate arstide pere suurteemise kaht. lustuse alla.

Et see tähendab ainult ametlikult mas. keeritud põhjust üle jätlemise ja are. teerimise teostamiseks, ilmneb muu seas ringkirja lõpus. Siin tunnistatakse avalikult, et seni pole küll bakterioloo.

giste asutuste juures ilmsiks tulnud „mingit organiseeritud vaenulikku te. gevust“.

Kuigi siit täiesti selgub, et Nõukogude epideemiade põhjused on üksnes riik. like tervishoiuasutuste ülesütleemise, ei tunne juutlik-enamlilik despooid Kremli üldse sildamattunnistuspina, andes terveid ametirühmi NKVD kärg. se. Nad teevad seda ainsa eesmärgi. ga — selleks, et end oma ohvrite verega puhtaks pesta oma enese süüst. Olid ju nemad ükski süüdi riikliku tervishoiu. hoolekande katastroofilises olukorras.

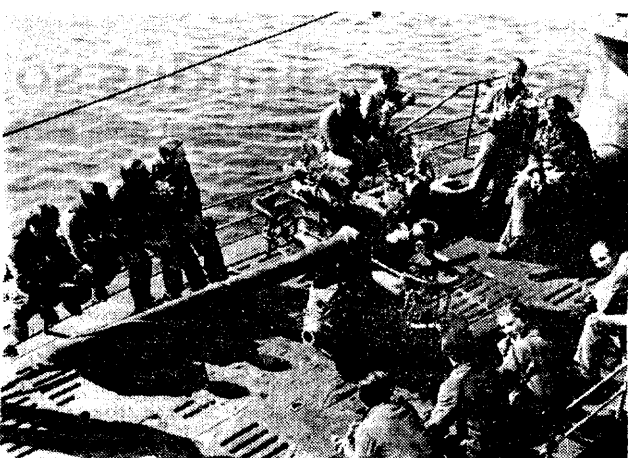
ATLANDI VALL

Konvoilähing inglaste kirjelduses

„Berliner Börsen-Zeitung“ kirjutab:

Jälle kord on Ingliste admiraliteet sun. nitud Briti avalikkuse närvilikkuse tõttu avaldama teateid viimaste konvoilähin. gusest Atlandil. Kirjeldus on tõend selle kohta, millise visadusega saksa allvee.

briti saatelennukid ja Kanada õhujõud. Rünnaku teostasid, nagu admiraliteet teatab, tugevad allveelaevade võitlus. jõud ja see kestis kaheksa päeva ja ka. heksa ööd vahetpidamatu. „Teostati rida rünnakuid, millest enamik tagasi

Pärast võidukalt retkelt saanud allveelaeva pidulikku vastuvõttu

laevad ka tugevaima tõrje puhul konvoi. d ründavad ja enne ei puka, kui nad on torpedeerinud iga vähegi saavatava laeva.

Oli tegemist üle suure lääne suunas liikuva konvoiga, mida kaitsesid paljud

löödi.“ Nii läksid juba neli päevil, nagu briti formulatsioonist selgesti nä. h. tub, mõned konvoi laevad kaduma. Hil. jem algas torm, mis kestis kolm päeva. Niipea kui ilm läks ilusamaks, koon. dusid saksa allveelaevad konvoi ümber, mis tõendab, et nad raskelt ilmastiku. oludest hoolimata polnud konvoi sil. mast kaotanud.

Saksa allveelaevade arv oli — Ing. lise admiraliteedi andmeil — vahepeal veel tunduvalt suurenenud; hiljem ole. vad rünnak teostanud umbes 25 allvee. laevaga. Pealetungid olid kestnud päeval ja öösi — kokku umbes 30 kor. da päevas. Ilm ei olnud — nii märgib admiraliteet vahandavalt ja selgitavalt — võimaldanud iseseisvalt õhukaitset, kuid saatvad sõidukid olid teostanud hulga vastuünnakuid.

Lühidalt ja tagasihoidlikult, kõlab ametliku kirjelduse lõpp: „Konvoi kan. dis mõningaid kaotusi, kuid kaubala. vade enamik jõudis kindlasti sadama. se.“ Mis ajast merepõhi on inglaste poolt sadamaks ühendatud, pole meil võimalik kahjuks kindlaks teha.

Europa enesevarusta. mine toiduainetega

Saksa Majandusuurimise Instituudi ajakirja „Majandusolukorra Poola. st. aruanded“ viimane vihik sisaldab uur. imuse „Euroopa toidumajanduse“ kohta. Tähtsaimaks tulemuseks on, et Euroopa põllumajanduslikku toodan. durgit võib veel tunduvalt tõsta, s. o. et kogu Euroopa toiduainetega enese. varustamise aste on veel tugevasti vä. suuvuveline.

Eriti ilmneb see hektaritoodangus. Siin ei ole 200-% erinevus riiklu. kes. Nii tõuseb näiteks Saksamaa. Madalmaade ja Inglismaa hektar. toodang keskmiselt 2,3 korda Euroopa keskmise. Seestvast asuvad pe. aegu kõik Kagu-Euroopa maad ning His. paania ja Portugal enamvähem tundu. valt allpool keskmist taset. Üksikute maade toiduainetega enesevarustamise aste ei sõltu aga üksnes hektaritoo. dangu kõrgusest, s. t. põllum. jandus. liku käitsetegevuse intensiivsusest, vaid oluliselt ka olemasolevast põllu. majanduslikust kasutamispinnast, nn. tootlusrumist. Siin esinev d jälegi m. ade vahel suured erinevused Samal ajal, kui Kagu-Euroopas 100 elaniku toidu. inete-toodanguks on rakendatud 80–95 hektari põllumajanduslikku kasutamispinda, on hektaride arv Saksamaal ainult 41 ja Belgias ning Hollandis kõigest 30.

Vaenlase meresõda kitsikuses

Inglise parlament omab hoolimata oma seniste funktsioonide tühisusest, eesmärgi — oma murest sõjastandus. te ja tulevikuvaade suhtes vabalt väl. jendada. Ülenkõige avaldavad „too. lordid“ Winster ja Straboli perioodilisi konjunktuuri-avaldusi saareriigi soits. aalset ja majanduslikust laostumise. Nende hoiatavad hääled märgivad: saksa sõjalinevastik olevat suurem, kui viimas. sõja vihel, laevade kaotused veel suure. mad, õhujõud ebadekad, on tarvis rohk. em lennukikandjaid ja kindlustuslaeva. samuti on tarvis rohkem ja kiiremaid kaubalaeva.

Lord Hawkey lijas juurde, et vaenla. se allveelaevade teotuspunktid pommita. mised on olnud täiesti edutud. Samu kaebusi esitas alamkoja saadik Shin. well ja ka USA mereväe künedele sel. gitas: „Nii nagu olukord praegu on, ei võida meie transportlähingut.“

Valitsused esitasid vahelduvalt krii. tseerijale põhjendusi nii raskest olu. korrast. Nõudused suurte koostuste. ead, etti kohalt hiiglanõudeid summadele, kuidas liita Nõukogusid maailmavalit. semis- ja majandussüsteemi.“

Kui lord Winster naentis, et saksa me. revõhgi on praegu suurem, s. t. tugevam kui viimasel sõja ajal, siis selgub kogu olukordade muutus. Üks pessimistlik hoiak kolab: „Iga sõda algab eelmis. tuse vahenditest ja kogemustest.“ Kui meie vaenlased kibestunud liitserivad Magnoli linn, naandumis- ja blokaadi. toetoidid, siis ilmestub selgeline valus äratundmine. Tellerikide sõjategevus. ses avaldub vastupidiselt kaheksa tanki. de rakendamine taktika, allveelaevade tegevus, õhujõudude rünnakud, eriti sil. mapätsid on sõjastõrjuks ja ootam. tatult need vormid meresõjas.

Mereõvi ja merevalitsamine seis. nstani õhukaitseks merealaevastikus, mis väike sõjaväelase kaubanduse ja poliit. ika taga püüis. Tõusima lähingust 1905 algas — 100 aastat peale Trafal. gari — pole enam ühtegi tähtsast, otsus.

tava tähtsusega merelahingut merela. vastikude vahel peetud. Meie võit Skag. errakki juures jäi strateegiliseks ope. ratsiooniks ja varsti peale seda selgus, et mitte peafõudude kokkuvõtte, vaid võitlus mereetade ühenduspunktid vahel ootustab noodsas meresõjas tugevama.

Põhjamereist tuleb merebloomid, mis pi. di sulgema Saksale ja lihtlastele mere. tee, põhjustas rünnakuid kõigile vaen. lase mereetadele. Raske merealaevastik polnud selleks oma aeglasema liikumise. ma. sõverdamise paindumatus tõttu mitte sobiv.

Neid punkte arvestades ehitati ja ka. vandati saksa merevägi praeguseks sõ. jaks. Et neid merevõitlusvahendeid edu. kallt rakendada, tuli põhiliselt muuta meie sõja- ja kaitsese positsioon. Taani, Norra, samuti Flandria ja At. landi ranniku hoiavamine kindlustas meile positsiooni, olles ühtlasi õhujõudude teotuspunkti Inglismaa vastu.

Õhujõudude koostis mereväega liigi. ja kangeluretegevuses Põhjameres ja rannikualadel, samuti merelahingutes, laevade liikluses ja sadamatele oli esi. mine samu mütke radadele. Teisiks sammuks oli allveelaevade väljaarenda. mine ja nende maksimaalne rakendamine kaugmereteele. Allveelaev ise — vaen. lase poolt alahinnatud — polnud peatu. ma jäänud ei taktilises ega tehnilises osas, vaid täiesti tõrjevahendise, peil. mis- ja kuuldeajalitsimisvahendise, õhu. mähkimisvahendise, veepommide, suur. töökütise, olles kõigist rülvastatud kau. hiläevadest paremusel. Tagajärg on ille 28 milj. brit uputatud laevade ja meie vastaste suur transportipudus. hoolimata pidevalt kasvavast laevade arvust.

Nii on inglaste poolt avastatud ja kõi. gi vahenditega kaitseda brititud mere. võim selles sõjas hajunud. Asemale on astunud saksa priiskorraldus. 1780. a. alates juhtis Briti admiraliteet klassi. line lause priiskohust: „Inglismaa bio. keerlik kõiki võitlaid sadamaid ja voo. randab kõik vaenlase varad, tänu oma merepositsioonile. On lubatud lõiv sei. kurorast, mida Kõigevägavam on ette. näinud.“ Nüüd on vastased Norrast Biskaiani ja Kreetani, Singapuri ja Saalomoni kuni Aleuutide isse Kõi. gevägavam, aidanud et enda kaitse alla võtta mereõigust. Nüüd on tästa.

tatud väited universaalsusest, võrdsusest meredel ja vastavalt majandusruumi jao. tusest.

Enne kui meresõja vormide juures Euroopa ja Atlandi vetes arengust sai kõnelda ja merelahingute asemele kon. voilähingud astusid, sündis Ida-Aasias midagi revolutsioonilist. Igasugusest ootusest hoolimata selgus, et üks me. revõim oma võitluslennukide üle 6000 km kaugusse sai saata, hävitasid suure merealaevastiku, see oli Jaapani või Pearl Harbouris. Inglise lahingula. vade hävitasime Kuatani (10. 12. 41) ja Batavia ees asusid hindu ja ristela. jad võitluses, iga kord heleda tagajär. dega. Sama korda 8–9 võitluses nen. des vetes.

Aastavahetusel avaldas meie vaenla. ne teated uputatud laevade kohta, jättes midugi avaldamata teated laevade ko. ta, millest arvati, et „võib-olla vaenla. ne seda ei tea“. Ka need arvold kõnlesid selget keelt, näidates tänapäeva mere. sõja kõrget taset. Inglismaa on kaotanud oma laevastiku algeroodist ühe kolmandiku lahingulaevadest, rohkem kui pooled risteljad ja hävitajad, pea. aegu 100% allveelaevadest ja ame. rika laevastik on vähendatud peaaegu poolel jaapanlaste poolt.

Laevastiku ehitus ei saa ega jõuagi neid tohtud lüki täita, ja peab end suurelt organiseeritud kaubalaevastiku, merekindlustuslaevade ja lahingulaeva. de vahel liiki käsitama. Tagajärg on praegune kitsikus nõutud järelevo. murtemisega vaetud Nõukogude Vene. maale. Roosevelt „52 ekspeditsiooni. ga ja 225 toetuspunktile“, rääkimata kül. laldest Inglismaa ja koguni Tshung. lingi varustamisest.

Saksa mere- ja maaväe võitlused on tihedalt seotud vastavalt toataise sõja nõudele. Isegi terrorihüvõitlus Euro. opa vastu, mis olenek tankide ja len. nukite transportidest Inglismaale, sa. nuti väljaveetud uuele invasioonile. Üleilides kogu meie vaenlase strategi. line süsteem seisab suure küsimärgi. all, rääkimata õhuvõitlusest ja fantasti. list plaanidest pärastõiajaage Euroopa ümberkujundamisest, purnudes ähvar. dava tegelikkuse ees ruhandeks kilfiks.

Lenini oprilliteesid

Pikil välismaal viibimise aastail töötas Lenin lakkamatult toataise re. volutsiooni teoreetilise ja praktilise organisatsiooni kallal. Vaevalt Vene. maale tagasi pöördunud, astus ta 17. aprillil 1917 avalikkuse ette, et pro. grammilises äsituskõnes arendada oma sõjakava „burzuaasias“ vastu. Selle kõne peapunktid moodustasid hiljem „aprilliteeside“ nime all bol. shevistliku õpetuse vundamenti.

Kuigi Nõukogude ajakirjandus esi. tas pidevats tsaistades neid teese bol. shevistliku seisepoliitika vankumate tugisamastena, näitab võrdlus nende ja nende tegeliku praktilise „toeta. mise“ vahel et seejuures oli tegemist tüüpiliselt bolshhevistliku hanekspüid. misega. Kriitilise vaatluse luubi all osutavad need teesid iseloomulikeks tõendeks Lenini rahvapemise sama „elasteest“ kui kahekeelsest taktikast.

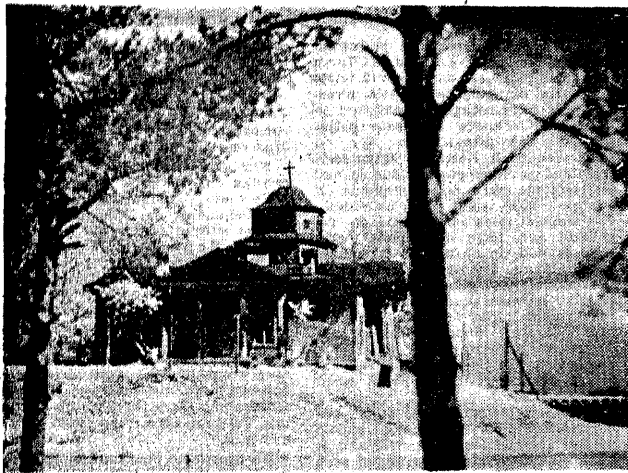
Leninile näis tingimata hädavajalik Nõukogude Liidu talupojaseisuse „re. formeerimine“. Et võita enda poole väiketalunike ja põllutööliisi, lubas ta neile esimeses tees suurmaa. omandi kasutamise õiguse. Nii pooldasid nad vaimustatult Lenini poolt rakendatud samme, mis lõppesid suurmaoandil täielise võõrandami. sega. Juba nägid väiketalunikud end õnnelike omanikena „sovhoosideks“ ümberkujundatud maomandiel, kui Kremli võimukandja vahele astus ja „sovhoosid“ „riigimandina“ konfi. keeris.

Teises teesis nõudis Lenin kõi. gi toodete jaotamise ja riik. like finantside avalikku kontrolli. Selle asemel, et vastu tulla sellele nõudele, mis tõstetud ilm. selt õiglase tootmisvande jaotamise ja riigijapapidamise huvides, konfi. keerisid bolshhevikud kõik tootmisva. hendid riigile. Rahanduse ja toodete jaotamise suhtes ei lubatud mingit kontrolli ja kõigisse katsetesed seda siiski teostada suhtuti kui karistust. väärivärsse riigivaenulisse tegevusse.

Edasi nõudis Lenin oma teesides võimu üleandmist tööli. te, talupoegade ja sõdurite nõukogudele, nõue, mis samuti jäi illusoorseks, sest esimesest bolsh. vistikult valitsuspeavast alates koon.

OUDOVA

varemele ja kitsede linn Kevadine laevamaik Peipsi laha

Kirikuvangla ehk kirikust sai vangla. Kirikuvangla oli mõeldud peamiselt poliitvangidele

Üha paisuvas tuules klõgab laev pühikloorena Peipsi lainal, kuni viimaks silki naaburine Oudova sadam. Viimane asub Oudova linnast 2–3 km eemal, seepärast jätkame matka autodele.

Vaevalt eemaldunud sadamast, läbime esimese vene küla. Otskohe pealtavada silma vanad lagunenud, enamasti aknaruutudeta ja õigkatsedega puust elumajad. Need on ehitatud eranditult saarimajajate, ja see, mis on olnud ja mida on saavutatud endistele aegadele, on jäänud samasuguseks. Muidugi sedavõrd, kuidas on suudetud puumaterjali kõdunemise eest kaitsta ja parandada. Üht ehitust ei alati vilmas veerandaja aasta jooksul pole olnud. Samasugune lugu on maantee, deega. Need on jätetud täiesti korra. Kevadel ja sügisel põhjatu po. ri, suvel kohutav tolm — see on Nõu. Kõrge maantee olemasolu.

Sõidame aeglaselt läbi küla, sest tee on väga auklik. Siin ja seal paterdab „Nõukogude õnnelik noorus“ — poolalasti ja rüüaldunud lapsed. Mõnel on jalas üheksa paistajäänus või mingi ebamäärane ese, mis võib kumagi olla ka king.

Kemalt paistab linn. Mis on saanud Oudovast? Kuidas on see linn üle elanud sõjajõhku?

Peagi jõuab tolmune maantee seljale ja autorattad hüppavad Oudova linnatänavale kivisillatusele. Esimene pilk linnale selgitab palju: Oudovast on jäänud järele palju vähem, kui Tartust. Ahervaremeid mõnes kvartalis peaaegu polegi, sest põlenud on puumajad. Vilkoed neljanurgalised vundamendid asendab kudel pool ümbraval annavad selge pildi, misugused on olnud need hooned selles rajoonis. Väikeste, ühekordsete, saunahüüsi suurusel need olnud. On näha ka suured ehitused ahervaremeid, need on aga erikvartalis. Üldpilt on kurb.

Turg koosneb hulgast müügihüüdistest, mis piiratud kõrge planguga, kusjuures kogu turuolu jätab „täituru“ ilme

Elusalt sisse müüritud

Ega meie põlv seda aega enam mäleta ja meie vana-vana-vana-aegade ka enam mitte. Aga õige halli ja karvase ajal, mil tsivilisatsioon ja kultuur ei olnud veel üldse mitte pukenud, siis olevat kurjad loomahärrad meile maal ja mujal inimesi elusalt sisse müürida lasknud, et kindlustada mõnele kloostrile või kirikule, lossile või laulele õnn ja püsivus. Ja need õnnetused, kellele see loos langes, pidid seal püsti seistes kõdunema või hulluma. Mõnikord tilkus veel laest vett pähe.

Meie päevil seda enam muidugi ei tehta. Oh ei! Tsivilisatsioon käib nüüd kõrges kaares ja kultuur ajab lopsakalt õisi ning inimesed on õilsad ja head... Kommunistid välja arvutud, aga nendega ei viitsi keegi üldse mitte arvestada. Nagu soomlane ütles, et rüüst pole inimene ega lammast laululind...

Nii, keegi teist ei usu, et tänapäeval inimesi elavalt sisse müritakse, mitte keegi. Ja ometi müüriti kesklinnas ühe maja viiendal korral korterkuue leibkonnaga nädal aega enne lihavõttepühi kindlasti kinni. Elanikud jäid kes sisse, kes välja... Uskumatu lugu!

Muidugi — auestil tõeldi — asja huvitava tegemiseks ma ju veidi lüüdsin. Kõõgipoolne keerdpuutreppe jäi ikkagi alles ka. Ja suuri lai kivitreppe mitte ei müüritud lubja ja liivaga, vaid vineeri ja laudadega.

Aga olgu see lugu jutustatud veidi lühemalt.

Elasid inimesed seal viienda korra peal nagu sigud pütis. Kes mehega, kes naisega, kes lastega. Üks vana-vanaema juba oma üheksakümne

Ainsat elustavat püti pakuvad põlenud alade vahel valged kitsed. Neid karjatatakse igal kraavikaldal ja aladel, kus on vähegi rohelist toiduks vähendõndlikule loomale. Seepärast siis ka Oudovat nimetatakse selle kitsede, rohikuse tõttu „kitsede linnaks“. Ja on iseloomulik, et kui pärast sõda ärkas elu Oudovas — muretsiti esijoones kital kui enesest mõistetavalt kariloomi, millesid on tavalisel ühel peremel 2 või 3. Lehmapiidajad on vähe.

OUDOVA SÕJAMÖLLUS

Enne punaarmee põgenemist evakueeriti suundkorras ka linna elanik. Kõnd Viigivaldele viidi vanad ja haiged autodega jaama, kus toimus edasi-sõit linnale Venemaale. Mõned julgesid madalaid end varjata metsades ja ümbruses olevas võsas, kuni linn val. luskat saksa vägede poole.

Linna süttasid hävituspataljoni liikmed. Põletamisel püüti silmas püüda, et hävitaks linna parem ja kaunim rajoon. Kivi ei tohtinud jääda kivi peale! Selle juhtlause järgi ei saadud aga tegutseda, sest saksa väed olid juba linna sisse tunginud.

Linn, kus elas rahvajal üle 7000 elaniku, oli vallutamisel täiesti tühi. Üks haaval tulid linnaelanikud, kes olid sõjamõllus metsas või võsas peidus olnud oma kodudesse tagasi. Metsa-võsades hulgast oli arvukalt ka Venemaale. Need, kelle kodud olid hävinud sõjamõllus, asusid elama su. majadesse, mis olid säilinud põgene. jätet.

Õnnetus oli siin kohutav: kogu linna elanikkonnast oli säilinud ainult 200 elanikku. Sellest olid umbes pooled mehed, kes juba esimesel võimalusel end vabatahtlikuna üles andsid punaarmee vastu võitlemiseks.

Kohe loodi ka tsiviilvalitsus, kes hakkas linna korraldama ja kodanike

est hoolt kandma. Aeg-ajalt kasvas ka linna elanike arv. Järjest tuli uusi põgenikke Leningradi sektorist ja nad asusid siia elama. Mõningate kuude pärast oli Oudova elanikkond juba tugevasti kasvanud ja tänapäeval võib linnas elanikkonna arvu loendada 2000-le. Ka põgenikest on noored mehed eranditult astunud vabatahtlikena bolshevismi-vastasse võitlusse.

MIDA LOETAKSE OUDOVA LINNAKS?

Oudova vastab maa-alalt meie Võru linnale. Kuid tegelikult loetakse linnaks linnasüdamikku, linna kivimaja, de rajooni. See rajoon haarab enda alla ainult mõned põiktänavad. Linnas ääresse kutsutakse aga juba külaks. Nii kannab linnas ääresid küla nimetus, Oudova linna peatänavad on sirged ja laiad, täismurkestel ristumistel tulevad tänavad elavalt meelde malelaid. Saksa sõjaväe korraldusel on isutunud tänavatele kõnniteed äärde loendamatu hulk puid.

Linna tsiviilelanikkonda on suures enamikus juba suudetud rakendada oma eriala töödele.

Tänaval liikudes paistab silma, et peaaegu kolmveerand naiselanikest kannavad kirjut rüüti, barette ja val. geld sokke. See on venelaste standard. Rietus. Kui kohata linna tänaval mõnd kübaras või tumedavärvilises rätikus naise, võib kindel olla, et vastutuli ja on üks Oudova eestlast.

Nisama vähe, kui Venemaa eestlast, sed on segunenud venelastega, ei rüüti nad vene „moe“ järgi, vaid säilitavad niivõrd, kui see on võimalik, igale eluasemele omaeas saanud lihtsuse. Abellumisi eestlaste ja venelaste vahel pole peaaegu olnudki viimase vee. randsaja aasta jooksul.

Huvitav on Oudovas ärielu. Turg

Kui pärast sõda ärkas elu Oudovas — muretsiti esmajoones kitsi kui enesest mõistetavalt kariloomi

koosneb hulgast müügihüüdistest, mis piiratud kõrge planguga. Siin on sõna turg omandanud taise tähenduse, kui see on meil. See on vanakraami-kauplus. Müügil on muu seas ka kuremarju ning varasid kevadeeni ja üht-teist vanakraami-kaupluse koka. Kogu turu rüüti jätab „täituru“ ilme.

MIKS POLE OUDOVAS ASFALT-TÄNAVAD?

„Miks ei ole Oudovas ühtki asfalteet. ritud tänavat?“ Sellele küsimusele vastavad oudovlased täiesti enesest mõistetavalt: „Meie endine valitsus säilitas eesga kodanike jalanõusid, et jätta tegemata asfalteet. Asfalt ju lausa sõdavat saapataldu.“ Ja teie seaks: „Kus sõidaksime siis oma lehmakest ja kitskest, kui teesid haka. taks korrastama? Maad meil ju ei ole, sest ümberlinn on kõik kolhoosi maa.“

EESTLASTE KIRIK OUDOVAS

Ühes üldise usuvastase propaganda. ga suleti Oudovas ka kõik kirikud. Viimasena suleti 1932. a. Oudovas tsaariaegne Pjatriitskaja kirik, mille

ne on antud nüüd eestlastele kasutamiseks. Muret tekitab ainult õpetaja leidmine. Kuid, nagu oli kuulda, on selleks juba vastavad sammud tule. murikkalt astutud ja kogudus võib lähemal ajal jätkata vastalatu tege. vust.

Ei oleks üllatav märkida sinko. hal, mis on sündinud selles kirikus ajavahemikul, mil see suleti.

Kiriku sulgemisel asutati selle ruu. midesse pioneeride klubi. Hiljem aga ehitati kiriku akendele trellid ette ja kirikust sai vangla, mida pilras tihe kahekordne okasraat. Kirik-vangla oli mõeldud peamiselt poliitvangidele, kellest enamiku moodustasid ta. gakiustavad eestlased.

Sama kirik oli enne sõja puhkemist eesmärgs „koduks“ ka meil Eestist küüditatud inimestele, keda viidi siit üle Peipsi. Vähemate andmete järgi sel. gus, et kirik-vanglas peeti kaitstud eestlast koos kollektide vaimuliku dega kinni umbes nädalapäevad, mille järel nad transporteeriti edasi vene. maa põhjatusse kaugustesse.

Lõpliku puhastuse ja desinfitseeri. mise järel toimus jõulu laupäeval 1942. a. esimene luteri usu jumalateenistus. See oli Oudova eestlaste esimene ava. lik jumalateenistus 20 aasta jooksul.

LAPSED VENEMAA SULES

Alles nüüd — sõjaajaga tsiviilvalt. susse rajamise järel — on hakatud asu. tama lasteasutusi ja -õimi. Muu seas on Oudovas ellu kutsutud ka lastekodu. kuhu on koondatud üle 200 koduta ja vanemateta lapse. Samas majas asub veel lastekodu kool vanematele kas. vandikkudele.

Suures ehtsuses on lapsed majutatud vanuse ja soo järgi eraldi rühmadesse. Samuti on võimaldatud lastekodus elamine neil, kelle kodud on igapäeva.

Oudovas on ellu kutsutud ka lastekodu, kuhu on koondatud üle 200 kodutu ja vanemateta lapse

Väikesed lastesõime kasvandikud 1.—4. aastani istuvad parajasti söögilaual ümber ja ootavad, millal kasvataja neile toidu lauale toob

lkoon. Laual on globus ning võrdle. misi avara klassiruumi seinel on õp. peained käsitlevad pildid ja tabelid. On parajasti maateaduse tund. Ainest õpetab kooli juhataja isiklikult.

Küsimine, kas klassis leidub ka eesti lapsi. On. Koguni 7 last — 3 poissi ja 4 tütarlast.

„Kas oled ka eestlane ja kuidas sulle õppimine meeldib?“ küsime eesti keeles ühelt 12-aastaselt tütarlastest, kes meie endise küsimuse ajal oli käe tõstnud märguandeks, et ta on eest. lane.

„Õppida meeldib küll. Kahju ainult, et isa seda näha ei saa, kuidas mina nüüd õpin — oskan isegi eesti keeles lugeda. Isa vangistati juba 1937. a. ja hiljem saadeti meidki koos emaga Oudovast välja. Nüüd oleme emaga jälle tagasi siin kodulinna, aga isast ei tea midagi. Meid küsiti sellepärast, et olime eestlased.“ vastab tütarlaps ja hakkab usnasti jälgima laululevat maasgaarti.

Lähemas tulevikus on kavatsus kor. raldada eestlastele ka eri klassid, kus õppimine toimuks eesti keeles.

PLATON — EUROOPA KULTUURI KANDJA

Kreeka filosoofia maailma-ajaloos. ne tähtsus seisneb selles, et temas on õieti kõik küsimused, millistele Euroopa mõtlemine kuni tänapäevani on tegelunud, ja isegi kõik seisukskohad, millistest lähtudes neid küsimusi tule. vikus käsitletakse, nagu suurte vai. nude kõneluses ette aimatud ja osalt selgesti tunnetatud. Palju saajandeid arvati isegi, et vanaaja mõtlejad ole. vat need probleemid eranditult ja kõi. kideks aegadeks lahendamad. See oli aga loomulikult eksitus.

Antiikaja filosoofidest võiksid ehk kõll ka mõned teised end Platoniga võrrelda, aga ta on vanimaid, kellelt on meil täiuslik elutöö kirjaltik pä. rand, kuna varemalt mõtetarkadele on jõudnud meieni ainult katkendid. Ja Platonit elutöö on ületamatu. Tema mõju kandus kaugele väljapoole Kree. ka piire ja on olnud saajandite vältel suurem kui tema eelkäijate oma. Se. da enam, et tema tööd on oma mõis. tete selguse ja luulilise väljenduse tõttu suurepärased. Nad ei paelu mitte ükski intellekt, selle sügavama ja õi. samas mõttes, vaid harvad inimesed tervikuna. Võib väita, et ilma Plato. nia poleks vaimne Euroopa oma praeg. useil kujul mõeldav.

Õieti kutsuti teda Aristoteleeks. Nimi Platon, mis tähendab laialdne, anti talle gymasionia, s. t. spordiväl. jakul. Juba see on tähendusrikas: las. gi kui ei teataks midagi Platoni ind. viduaalsest olemusest, oleks võimatu teda teistki kujutella kui ilusakaval. eena. Kogu tema eksistents on keha ja vaimu harmoonia kõrgis tema jõudu. des ja keha ning vaimu kujundamine kokkuvõttes. Ta olevat ka juba oma noorpõlves luuletanud ja maalnud. Tema mõtlemisele on omane mate. matiline kujutluste seigus, millele järgnevad sügavamõttelised, kuid sel. ged näited ja ka paljast teadvusest kaugele väljaulatav mõttsuhte meel. matemaatika saab talle muusika. Helikustis näeb ta tähtsamat kasva. tusvahendit. Kui ta esitab oma mõt. ted „dialektis“ vormis, s. t. üheskirjut. tud kõnena, siis tundub see moodsa mitmehääle kontrapunktilise muusi. ka eelamuse, kuna aga tema ajastu omas ainult lihtsaid meloodiaid ja ei tundnud veel komplitseeritud muusi. kalist vorme. Mida sügavamale tema mõtetesse tungime, seda suuremana

linneb meile see igavesti noor ja alati uuesti paaluv vaim.

Tema filosoofia ei tegele mitte üks. nes olemasolu probleemiga, nagu ena. mik ta eelkäijate om, vaid siin ilm. neb Sokratese suur õpilane — tema sukelud küsimustesse, mis peaks ole. ma, eesga kasvatusõpetus, ja saavutab oma kõrgeima tippu riigiteaduses, po. litikas. Ta hõlmab ka tulevikku. Oma kümne dialoogi riigi üle alustas ta suurte „utopiate“ seeria, kirjeldused tulevikuriigi, mille üle tänapäevani pole lakatud kirjutamast. Nende hulka kuuluvad Augustinuse „Jumalariik“, Thomas Moruse „Utopia“, Pichte „Suletud kaubandusriik“ jne. Kirjani. ku visioonidest, mis valgustatud tea. duseme vaimu eksimatult teravmeel. suuse, kerkib ta kõrgemale kõige aja. lise ja juhuiliku piireset igavesti püsi. vate ürgkujude juurde, püüdes eritleda seda, mis on olemas ja mis olema peab. Ta nimetab neid „ideeks“ ja on seega loonud väljenduse, millega meie veel tänapäeval tähendame ära seda, mis ta selle all mõtles. Aastatuhan. dete järele saab vähemetele osaks selline ülev kaemus ja samuti vähesed teavad midagi sellisest rõõmsa hardunuse joobumusest, mis teda vallutas, kuigi ta polnud mingi unistaja.

„Laladiallane“ sai 80-aastaseks. Ta viibis aastakümneid reisidel, muu seas Egiptuses, Aina-Itaalias ja Sitsiilias, kus tundus veel suure Pythagorase vaimu järelejooni tema õpetusega ar. vus ja muusikast kui kosmos ürg. elementidest. Oma tähtsamad ajajär. gud elas Platon aga Ateenas, 21. kuni 28. eluaastani Sokratese õpilaseks ja 40. aastast peale lihtsike vaheajaga õpilaskonna õpetajana, millest alates salmapälistvate vaimunimete koon. dist nimetatatakse „akadeemiaks“. Nimi ise on tulutatud Akademeose sangarile pühendatud paigast, mis oli Platoni õpilaste kogumiskohaks. Siin sündisid kirjutamata dialoogid, mis virgutasi Platoni dialooge kirjutama. Pärast tema surma tekkis müstend, ta ole. vat Apollo poeg, seega pooljumal ol. nud. Aga ta ei vajanud sellist mütti. surmatuse saavutas ta omaenda jõust, aga palju enam veel oma „ideedest“. Ta ise on saanud meile kõrgile teelise filosoofia prototüübiks, ükskõik millal ja kuu ka võitlevad vaimu selles ees. märgi taotlemiseks kogunevad.

Ürgne germaani asustus- pind Alam-Stetermark'is

Ülikooli professoril dr. Walter Schmid'il Grazist on õnnestunud Reicheneggil Anderburgi juures Alam-Stetermark'is avastada gooti küla.

Gooti asula, mis asub Reicheneggil Iouanõlval, koosneb 6 majast. Esialgu avastiti pisut eemal seisev gooti maja. See on 33,3 m pikk ja 12,30 m lai, ehitatud murdkivist, mis seotud kollaka lubjaga. Maja katavad liist-telliskivid. 3 m laiune sissepääs juhib lääneseinas asuva kudekoojani. Tuleaame kõrval asub lametatud mürdkivist kokku. seatud töölaud, kuna ruumi idaosas on

ükselõhkujad hakkasid pikkamisi keldrisse minema. Siis kostis aga juba tuut-tuut-tuut... Lõppes seekord.

Nüüd teid huvitab muidugi, et mis edasi sai. Midagi ei saanud. Müürid lõhuti maha ja ongi maas. Elle käisin proua Kukepeenral külas. Eest trepit üles nagu ikka. Raamistik on vist vahepeal tulesüütuseks ära tarvitatud.

SISALIK

Põllutõõmasinate ühiskasuta-

mine on võimsam rahvuslik oma. abi põllumajanduse toodanguvõi. me säilitamiseks ja inime tööjõu puuduse lahendamiseks.

sepidoka. Sõjajärgsete segatud mul. lakihis leiti rauatükke, rauajäänuseid, piiglotsi ja juuksenoeli, samuti pronks- ja tinaplaate ning sõrmuste osi. Leiti mitmesuguseid sõlgi, nende hulgas hõ. besõlgi ja ristikujuvime vibusõlgi. Teised ruunid on leidude järgi otsustades ol. nud eluruumideks.

Tähtsaimaks leiuseks on gooti kuninga Atharichi aegne (520–534) münt, millel on Ravenna, ida-gootide kuningalinn pilt. Peale selle leiti rohkesti poltkide germaani rännakujaga tüüplistes vormi. des. Hilisematel kaevamistel avastati veel viis maja, nende hulgas üks ger. maani saunaga. Need leiud tõestavad sõnaselgelt, et ka Alam-Stetermark on igivana saksa asustusal.

KIRJANDUS KUNST

Mulkide omaaegsest väljarändamisest Tartumaale

Koidula „Säärase mulgi“ sünni reaalsest tagapõhjast

Kõrgelevala aasta detsembris täitis 100 aastat meie suurima naisluuletaja Koidula sünnist. Arvestades tema loomingu põlvit väärtust, eriti herolise laamalaule aktuaalsust tänapäevale, peaks seda tähtpööva väärikalt pühitsetama aktiivse, mälestuskirjutuste, uuri- muste ja teoste uuestitõlkimiste näol, mida vastavad asutused peaksid aeg- aasi võtma oma töökavas. Muude saavutuste kõrval tuleb Koidulat mä- lestada ka kui eesti teatri ja näitekir- janduse loojat, sest tema organiseeris 1870. a. esimese teatritenduse Tartu „Vanemuises“ ja seotas selleks esimese eestikeelse näidendi „Saaremaa onu- poeg“. Autori tähtpööva peaskid ka meie teatri põhitsema tema teoste lavastamisega, sest „Säärane mulk“ on osutunud lavakõlvuliseks.

Mulki. Mulki kaitseks võtsid sõna mitmed, nii et ühtekokku avaldati üle kümne kirjutise.

HALLISTE — VALJARANDAMISE KESKKOHT

Mulki väljarändamise keskkohtaks näe olevat Halliste kihelkond, kust liikumine algas. Kui Tallinnas 1862. aastal lõpetati teoorjus ja hakati ta- lused müüma, siis mindi ka suuremal määral üle linakavutamisele. Põllu- viljast saadi vakaamalt sissetulekut ai- nut 15 rubla, kuid liinast 50—60 rubla, mille tagajärjel talumehed kiiresti ri- kastusid, tasusid oma ostuvõlad ja või-

talud kõige paremini vastasid mulkide nõuetele. Tartumaal oli talude ost- mine hiline, maade mõõtmine ede- nes aeglaselt ja talud ei pakkunud ilma linakavutamata küllaltki asse- tulekut. Seetõttu oli jõukamatel mul- kidel kerge omandada paremaid Tar- tumaa talusid ja endist peremehe tör- juda põlluküladesse või üle Peipsi Venemaa. Üheks sääraseks olude ohvriks on olnud Alatskivi vallas elut- senud Laski Tõnis, kelle kurblik välja- rändamine mulkide survele on jäädv- statud üldtuntavaks saanud J. Weltzen- bergi luuletuses.

MULKIDE JULGUS JA ETTE- VÕTLIKKUS

Mulkide edastungimisel polnud ain- saks teguriks nende suurem jõukus, vaid ka julgus riskimiseks ja oskus kombinereimiseks. Kui mulgil leidus ainult 200—300 rubla esimeseks aase- maksmiseks, siis julgus ta juba talu- ostmist alustada, püüdes ülejäänud osa tasuda laenule abi. Üks vaidus- test osavõtja toob näiteks oma naabri- talu ulasse, kes oli Tartumaal oman- danud talu, selle varsti edasi müünud, saadud rahaga ostmud 2 uut talu ja tüki metsa, mille müümise järel omandanud 2 möisa! Säärast ettevõt- likkust võis ainult mulkidest oodata, sest Tartumaa meesed ei jätanud sa- gedasti julgust endalegi talu ostmiseks.

Ühelegne kartus ja viivitus saidki sageli saatuslikuks, sest mulgid tegut- sesid julgelt ja osavalt ega hakanud teistele inimlikult seisukohast. Pole- mika algasid peaaegu üheselt, et mul- gid rikkuvad üheksandat piibli käsku, mis keelab hirmustamast ligimese ko- da! „Ja see on neile kui viiskis võetud, te kui tema ühe maja ei saa, noh siis mulgid peab tõise käest saa- ma ja kui saadi ka lukk ukse ees, siis ta käib kas või 10 ehk 20 kottust läbi, keelaga tema ka seda saab, et tõeste selle mehe, kes niisugust raha oma tä- nise palga eest enam ei jõua maksa, välja saadab minema ja maja peab Mulgite järele.“

Üks kirjasaatja jutustab Äksi kihel- konnast: „Kus jõukam peremees elas, kellel viisipärast haritud põlv ja ko- hendatud majad käes olid, saadi vaa- tasivad salaja kohad ja maa pöörd- ära, läksivad siis mõisaomaniku juure- ja küsisivad, kas herral võimalik olla seda ja seda kohta ära müüa? No miks mitte?“ Kui mõisnik küsinud kõrget hinda, siis endine rentnik loo- bunud ostust, mulk aga olnud nõus veel juurdegi maksta. Nõnda aeti taludest välja põlised suguvõsade ja tubilised põllupidajad, kellel jäi ena- masti saamata ka kahjutatu hooneite ehitamise ja maade parandamise eest, sest talumehed ei tundnud vastavaid seadusi.

Enamasti ajasid mulgid talude ostu- hinna üllatlik kõrgeks, nii et seda oli pärast raske tasuda. Nii jäid mõned mulgid ka pankrotti või elasid keh- vasti. Äksi kirjasaatja kujutab nende olukorda hoopis mustades värvides: mulgid laenuvat magasiatseid vilja, jätvat maksud võlgu ja teenijad ilma palgata. Endised korraldajad talud ole- vat „üna kolelaid; tarvilised majad ära lõhutud, õue- ja väljalaid ära põ- letatud, kasvumetsad ära raiutud; kopeid, kus enne vasikaid ja varssu võis kasvutada, ei ole enam olemaski; välja pääl, kus enne priske hobune ja mees tööd tegivad, näikse nüüd möie- mate kujud ehk varjud seisavad, ei käi edasi ega tagasi. Peremees tõngutab lina punnaga lina poole, toob turult leiba, ei võta „kehva“ Tartumehe ter- vist vastu, ja sääl ei ole siis imeks panna, kui Tartumees mõnda minnes

iseenees üriab: „Pagana Mulki!“ — See kõlab peaaegu nagu Koidula teose pealkiri ja tekstis esinev kirumissõna mulkide kohta! Mulki ehk olevat ainult rikkaks saamine, ja selleks ole- vat nad Tartumaalgi üle läinud lin- kakavutamisele. See toovad aga kaasa loomatoidu puuduse, mistõttu nad lae- navad magasiatseid tühaks ja käivat isegi Tallinnmaal karjale toitu otsi- mas.

KAS TÖID MULGID KULTUURI?

Mulkide kaitsjad kasutasid olukorda vastupidiselt, omalt poolt ka liialda- des. Nende arvates olid mulgid too- nud Tartumaale kultuuri ja arenda- nud põllumajandust. 15—17 aastat ta- gasi olnud Tartumaa olukord väga halb ja mulgid aidanud seda tundu- valt parandada. „Kes tundis sääl mit- mes kohas õiget elumaja, kus õiged ukked ja aknad ees olid, puhtad, ruumilised kambrid suitsuta truuhiide kütmiseks, kus hooneel sis katus pääl ja nägus sein all oli? Kes proovis oma põldu palju teistviisi, kui kord rikkid, teine odre ja las põld jälle maa seista, kas niisid mitmes kohas naesterahvas heina, kas lõikasid me- hed rukkid, kas harrasid kõik töötegi- ad linnu, kus neid oli, kes nägi mitmes kohas palju lüsat, peenikst ja nagu- sat naesterahva näputööd ihu katteks, kes nägi enne Tartumaal linnu ja lina- seemneid Pernu, Tartu, Valka nii lõp- mata palju vestavat, kui nüüd? Kõik seda, mis siin nimetatud, Tartu maal enne mitte palju leida ei olnud, — on juba üle kõige Tartu maa leida ja — ärge pange pahaks — see on enama- sti kõik Mulgidest tulnud.“

„Mis oli Mulgi esimene töö, kui ta Tartumaal aset võttis? Et tema varsti need augud, mis ehk hooneel sisse ja väljakäimise tarvis olid tehtud, ukse- deks ümbermuutis, pisukest vaiguse augud suurde aknadeks ümber tegi, mustad suitsud ja ämbliku võrku- dega täidetud kambrid puhtaks ja lahjaga valgeks pühkis, seotdamise truuhiide sisse tegi ja kui linnu võimalik, laud pöördand alla, laud, toolid, kapid ja voodid sisse viis ja mis pääsi, et tema pühast ja segamata lei- ba lauale pani ja sääl juures ka töö- tegijate käest tööd nõudis, oma teenrit

Tarvastu mulgid

teise juure ära laskes mitte riidest paljaks ei rüsumud, vaid teinud riide- ka teise peremehe juure minnes tomale jätis, — põllo pääl varsi järele vaat- kis, kuidas põld 5. eks või 6. eks tükkis ja gada laskis, et linnu võis teha, kust raha sai, — kust linnu võimalik, küttis klinda, et põldu laemaks teha, heina- maad puhastada. — See on Mulgidest kodumaa mood — ja et Tartumaal se- dasugust palju ei olnud, ja veel palju teha laskis, siis on see palju Mulgidest sinna avadanud kus ka mõnedki head lõikust on leidnud.“

TARTLASTE TÖSINE PAHAMEEL

Muidugi äratas mulkide teenetel liial- dav kiitmine Tartumaa meeseks paha- meelt ja vastuvaidlust. Uusi maju ole- vat ehitatud juba enne mulkide tule- kut, samuti oskavat tartlane ise ahju- truupe teha ja ämblikuvõrke pühkida. Mulgid olivat algatanud küll põldude jagamist 5—6 osasse, kuid Tartumaal takistanud seda tükkideid põldud, kuna maamõõtmine polnud veel lõpule jõudnud. Peeti õigeks, et linakava- kamise olid Tartumaale toonud mulgid, kuid selle kasulikkuses võis veel ka- helda. Linnu andis küll head majat- duslikku sissetulekut, kuid ka vilja- müümise oli muutunud tasuvamaks. Ja tartlaste arvates pidi linnu põldu lahendamise.

Kõige huvitavamalt vaieldi vastu Villandimaa naiste näputöö-oskusele ja riide teadumisele. Mulki rahva- rle olnud Tartumaa omast hoopis naotum. „Naesterahvas kandis must- tust kuieridest undrukud ümber, meestel olid mustad sukad ja väga põlastava mooduga valged püksid jal- gas, kirju pükse ei tuntud.“ Seetõttu loobunud mulgid, eriti nende naised Tartumaale uues oma riietusest ja võt- nud omaks „Tartumaa ilusama ja nä- gusama riide moodu“, sest Tartumaa naiste näputöö-teenika seisnud kõrge- mal järjel. Mulgid ei leppinud selle seletusega, vaid kaitsesid lõpuni oma riidemoodi. „Nõnda on seegi Teil õige, et Teie Mulgimaalt mõned kohast muud ei leia, kui musta ja valget, aga

see on kõik nägus ja peeni- kene, aga mitte niisugune, kui mina mõnes kohas Tartumaal oleks näinud, kus enamasti see rõõvas, mis ihu pääl kantakse, küll säärane oli, kui need ko- tid, kellega „Mulgid“ Pernu rannast iga kevade ränne veavad... Et seda küll kirivesega kinni katetaks, siis ei ole see veel mitte peenus.“ Mulki loo- buvat Tartumaal oma riidest ainult häda pärast, „sest et Tartlastel neid „Mulgi“ kuue sees ilma lõpmata saja- tavd“.

Polemika ei tee selgeks, kuipalju mulgid tõeliselt mõjutasid Tartumaa kultuurilist ja majanduslikku arengut. Siin toodud mulkide endi andmed on kindlasti liialdatud, kuid need ei ole ka täiesti alusetu, ja küsimuse peaks ot- sustama alles laiemate allikate põhjal. Paar aastat hiljem hakkaski dr. Mih- kel Veske süstemaatilisel kogumisele lekohaseid andmeid, olles nähtavasti käesolevast poleemikast mõjutatud, ja temagi säilinud materjalid võiksid kü- simust täiendavalt valgustada.

ISELOOMULIKKE VAIDLUSI

Ka vaidluste käik ise on iseloomu- tav mulkide kohta. Kui Tartumaa kaitsjad argumenteerisid peamiselt piiblikäskudega ja südametunnistuse häälega, siis mulgid arvastasid ainult majandusliku võistluse põhimõtet. Kõik ostutehingud toimusvat seadusli- kul asusel ja mulkidel olevat samae- gune õigus talusid osta kui kõigil tal- tel, pealegi kuulutatav talude müüki ajalehes ja see lausa meelitavat neid teistesse maakondadesse.

Tartlastel olevat niisama suur õigus tulla Mulgimaale ja osta talusid. „Eks tee ole Tartu-mehel Villandi- maale niisama lahti, kui Villandimehel Tartumaale!“ Ja tartlaste ostvatki võimaluse korral teiste talusid. Keegi tartlane omandanud koguni terve kü- la, kiskunud talude hooned maha ja asutanud mõisa asemele!

Muidugi olid seaduse seisukohast asjad korras, kuid kannatajaks poo- leks osutus ikkagi Tartumaa, sest sealised mehed ei jõudnud majandusli- kult ega ettevõtlikkuse poolest võis- telda mulkidega ja pidid nende eest taganema, sagedasti lahkuma oma põ- liselt kodumaa! Käesolevais allikais ei tooda arvuks andmeid mulkide eke- paneooni kohta ja seade peavad jällegi selgitama eriuurimused. Üks väideldi, et andmeid ainult üheainsa kihel- konna, tõenäoliselt Halliste kohta, ja need on üllatavad. 1873. aastal olevat peaaegu kõik talud juba päriseks oste- tud, samuti 5 suurt karjamõisa läinud talupoegade kätte. Ühe valla mehed ostmud 2 rüülimõisa, talumehed võt- nud 2 kõige suuremat rüülimõisa ren- die, ostmud 3 mõisa ja rentinud 6 mõisa Tartumaal, ostmud ühe suure rüülimõisa ja rentinud 3 mõisa Pär- numaal, ostmud ühe karjamõisa Lätti- maal ja ühe rüülimõisa Venemaal Vitebski kubermangust, rentinud 2 rüülimõisa Pihkva kubermangust jne.

Kuid nagu muudeliigi aegade suu- r- majapidamised on kujunenud väike- talupoegade kätte ja allasurumisel, siis nähti meigi mulkide lautamises häda. Ohtu ühtlasele rahvusehale. Mulki- de senine tegevus ja nende kaitskirju- tiste toon näis süvendavat vaenu eri maakondade rahva vahel ja ähvardas kahju tuua kaasaegsele rahvuslikule ärkamisele, mil erilisel vajati üks- meelt eestlaste keskel, et igaküla rah- vuse liige võiks oma paremad võimed ohverdada rahvuslike ühisalgatusele edasiviimiseks. Ka kirjanik Koidula püüdis oma teosega vähendada liial- tud vaenu mulkide vastu, tehes küsi- muse naeruväärseks, kuid seejuures käel määral sümpatiseerides mulkide algatusvõimele ja kultuurilisele, mil- lest arvas kasu tulevat ka rahvus- kule liikumisele.

R. P.

MULKIDE JA TARTLASTE VASTUOLU

Alljärgnevad reed püüavad veldi vaigust helita olukordadele, mis on ol- nud taustaks klassiliseks saanud rah- vatükli „Säärane mulk“ tekkimisele. „Säärane mulk“ üldiselt näidendi- halvakaupnaga Villandimaalt sisseän- nanud noore peremehe Männiku Märdi kohta, kes konkureerib tootavõitu Erastu Ennuga Mäotsa Peetri tütre Male kosimisel. Pealegi on ta ostmud Peetri renditalu ja sellega suurenda- nud teiste vihkamist. Näidendi kirju- tamise ajal oli vastuolu mulkide ja Tartumaa elanike vahel eriti terav ja see oleks alust pakkunud sügava dra- mateose loomiseks. Kuid paarilaastane eesti teater nõudis ainult kerget ko- möödiat ja Koidula lavakirjanduslikud võimekid polnud ulatustlikud. Näib ko- guni, et teos on algselt mõeldud ilma „säärase mulgi“ probleemita ja in- trigi on pildanud kandma ainult võit- lus aruka ja rumala kosilase vahel, mille lahendamise rumalana poole sisse- kukkumine idiootlikult tangumüümise- ga: ajalehes avadatud „tangusoola“ kõrget hinda peetakse eelkõiki odra- tangude hinnaks ja tõetäheks tangu- koormatega linnu, et teha erakordset head lüri. Nähtavasti juba valmis kir- jutatud teosele on hiljem juurde pan- dud võitlus mulkide ekspansiooniga, mida on käsiteldud tina pealiskaud- sel, nii et see ei leanda midagi olu- list näidendi intriigilendusele, vaid ainult sõlvendab tulevase äia vastuolu liimehe-kandidandiga.

F. Tuglas on selgitanud, et näidendi tangumüümise sekkiduse on leitud 1861. aasta „Eesti Postimehes“ aval- datud tõeloo. Mulgiküsimuse kohta pole aga seni näidatud konkreetset ühtekokku, kuigi Koidula öemeh H. Rosenthal müümistuse kõneldakse „ühhest juhusest“ ajalehetekste mil- lideandjast“. Silki leidub „Eesti Pos- timehes“ terve poleemika selle küsi- muse kohta, mis on siluulisti täielikult kooskõlas Koidula näidendiga. Raskusi tekib ainult ajalehes ühendamiseks: Koidula näidendi on käsikirjalisel etonduat juba 2. ja 3. juunil 1871. a. ja trükkis ilmus teos 1872. a. lõpul. Vastav poleemika algab ajalehes aga 1872. a. novembris ja lõpeb 1873. a. mais. Võimalik siiski, et valduse esi- mesed kirjutused seold kauemat aega ajalehe toimetuses, kus Koidula 1868as oma lüa allkirjaga, ja et ta võis nen- dega näidendi kirjutamise ajal tut- vuda. Poleemika viimased kirjutused on aga fikseeritud pärast algusaada ilmutist ja mainivad juba Koidula trükitud teost, seega ei võinud need allikana arvesse tulla.

Vaidluse alustab Tartumaa mees Karl Reimann ajalehe 42. numbris 1872. aastal ja talle sekundeerib varsti J. Mauer Äksist; mõlemad tungivad kallale mulkide tegevusele talude ost-

Koidula rahvariides

aid hakata mujatki talusid omandama. Ka teenijatele makseti paremat palka, nii et iga sulaspõis võis koguda en- dale 500—600 rubla ja selle abil saada taluperemeheks.

Sulaate agarust talude ostmisel soodustas veel laesugune asjaolu. Pär- rast Krimmi sõja lõppemist ei võetud Venemaal aastail 1856—1862 nekrut- teid. Kuna noormehed olid varem oma hoiusummad kulutanud endi lah- tiostmiseks sõjaväekohustusest, siis jäi neil aastail raha alles. Kui 1862. a. hakati uuesti nekruttele võtma, siis ei raatistud raha enam selleks kulutada, vaid osteti endale suurem või väiksem talu, sest maapidajad vabastati sõja- väeteenistuskohustusest ilma tasu- maksmiseta.

Kui nõnda Halliste mehed hakkasid hulgalt talusid omandama, siis tuli varsti maast puudus ja mõned pidid välja rändama teistesse kihelkonda- desse. Nooremate meeste kõrval hak- kasid liikuma isegi vanad peremehed, kes jätsid kodutalu pojale ja ostsid mujalt uued talukohad. Säärane väl- jarändamine ei olenenud sugugi rahva üllrohkusest kihelkonnas, sest varsti tekkis suur puudus taluteenijatest ja need pidi sisse toodama Põhja-Eestist ja Saaremaalt. See oleson rohkem mulkide jõukuse ja ettevõtlikkuse üle- jäämist, mis hakkas mujalt otsima soodsamaid rakendamise võimalusi.

Et Halliste kihelkonnas areng käis teistest ees, siis oli sealsetel meestel kerge tungida mujale Villandimaale ja omandada paremaid talusid. Kui ka mujal Villandimaal olud paranesid, siis pidi ealene jõe ülejääk omakorda kanduma teistesse maakondadesse, eriti Tartumaale, kus hea põllupinnaga

rani oli arenenud eesti kunstielu, kui maailmasõda heitis varju üle meiegi kodumaa ja lüi pidurdavaid tõkkesid esmaajone kultuurilistele taotlustele. Alles veebruarirevolutsioon vabastas tee uutele püüdnustele.

Esimene kevadet kuulutava pääsuke- sena kirjanduse alal hakkas Tallinnas teostema „Siuru“ rühmkond, kellega ühes maapaost tagasi saanud Friede- bert Tuglas. Ühtaegu kerkis üles ka kujutavate kunstnike organiseerimise küsimus. Üritust hakkasid teostama Tartu kunstnikud eesotsas Aleksander Tassa ja K. Mäega. Juba 1917. a. hi- tisügisel esitati kunstühingu „Pallas“ põhikirja tookordsetele saksa võimudele ja varsti saadigi sellele kiinitus. Uus

ühing alustas tegevust juba järgneval aastavahetusel ja korraldas oma esime- se näituse Eesti Rahva Muuseumi kits- sates ruumides, mis asusid tookord linnu majas Gildi tän. 8. Esimesele näitusele järgnes peagi teisi juba la- hendamises ruumes Suurturu 12, Sü- gisel 1919 pandi ühingu algatusel käi- ma ka kunstikool „Pallas“, eslotsa atel- jeesüsteemiga, kuni hiljem asusid aine- liselt appi kohalik linnu- ja maavalitus- ning varsti ka haridusministeerium. 1920. a. lõppuulool sai ühingu enesele mugavad klubiruumid raekaja taga, kus pärast asus kõhving „Central“. Uue- tes ruumides arendas ühingu palavikul- ist tööd, korraldades üksteise järel rea näitusi, loenguid, koosviibimisi, peoü-

N. Triik

Dekoriitvne Norra maastik

Kunstiühing „Pallas“

Nüüdsema mõne päeva eest lõppes Tartus Kõrgema Kunstikooli „Pallas“ ruumides Tartu Kunstibüroo poolt korraldatud kunstinäitus, millel esine- sid 20 autori 106 teosega maali, graa- fika ja skulptuuri alalt. Näitusele viidi kühe näidala jooksul ära 51 teost, kuna mittemüüdavaid teoseid oli välja pandud 31. See tähendab, et publiku sekka läks vabadeist kunstiteostest üm- marguselt 67 protsenti. Ennekuulmatu rekordiline arv! Kui arvame siia juur- do kunstnike kodust juba enne näitust müündud ja tellitud 31 teost, siis teeb see kokku 80 protsenti näitusest välja- pandud teoste üldarvust.

Võime olla uhked, et meie kujutava- le kunstile on viimaks kätte jõudnud selline õitseng. Kuigi siin osalises põhjuseks tuleb pidada publiku käes liikuvate vabade summade mahutamise püüdu praegusel ajal saadaval olevais- se püsivamasse väärtussisse, siiski lan- geb osa ostusid kindlasti ka tõsise kunstihuvi arvele. Võrreldes seisundi- ga meie vabariigi algusaastal ja varem saajandi algusel, oleme teinud kultuuri- lisel ajal ümkaumatult hülgel suure hüppe.

Eesti iseseisvusaegse kunstielu arenda- misel ja suunamisel on silmapaist- vaid teinud Tartu Kunstiühing „Pal- las“, kelle tegevuse algusest täitis ju- ba mõnda aega talvel 25 aastat. Kuid ka enne „Pallas“ asutamist on meil kat- sunud tarkava kunstielu avaldusi jõe- dumõõda organiseerida ja toetada. Kui meie vanimad kunstnikud Kõler, Wei- zenberg ja Adamson saajandite vahetu- sel ja enne seda olid laematele hulkade- le tuntud vaevalt nimedid ja ainult reproduktioonide kaudu, siis käesoleva saajandi algul pühitsid nendegi algupa- randid esmakordselt rohkemal arvul koos rahva silma ette Tartu Eesti Põl- luseste S-i näituse-osakonnana Eesti Oüloplaste Sõli ruumes 12—14. aug. 1906, kus eespoolmainitud kunstive- ranide teoste kõrval olid välja pandud ka mõned Mäibachi ja rida Laipmani teosed. See näitus ongi meie kunsti- ajalikkude jäänud esimese eesti üldise kunstinäituse nime all. Oli küll juba

mitmel aastal varemgi sama põllu- meesestelisi näitustel kunstikaitse-osa- konnas näha olnud mõne üksiku alga- va, kunstniku teoseid, nende kõrval mäletatavasti ka Laipmani omi, kuid need olid ainult erandjuhud ilma laie- ma tähtsusega. E. Üliõpilaste Seltsis esineva näituse puhul tõi ka ajakirjan- dus juba pikemaalt selgitavat kirjutist ja andis publikule elementaarseid õpetu- si kunstiteoste vaatlemiseks, et neid näiteks ei tohi käega katsuda, et pole tarvis hääbeneda alasti inimkeha kujut- mist ja et teostesse tuleb süveneda püsivama kannatlikkusega.

Mõningat edu kunstikultuuri alal oleks võinud loota Tallinnas 1907 asu- tatud Eesti Kunstiseltsi poolt, kuid suuremaid üritusi seal ei järgnenud, kuna ta mõne aasta pärast asus isegi vaenujalale Tartust väljuvate püüde vastu.

Kui Tartus 1905. a. paiku tõusis ellu Noor-Eesti kirjanikerühm, siis kogunes selle ümber varsti ka nooremaid kunst- nikke eesotsas Nikolai Triigi ja Kon- rad Mäega, kes katsusid enesetele pinda võtta eesti võrussas seltskonnas, ilust- reerides Noor-Eesti albumide ja hiljem samanimeliste ajakirja, tehes ka sõna- list kaastööd. Kirjanikest kaasvõitle- jate abil teostus Tartus kevadel 1909 teine eesti kunstinäitus, millel esinesid peamiselt noored jõud oma uueaegse loominguga. Julgustatult näituse sil- manähtavast edust, korraldati sama aasta sügisel juba III eesti kunstinäi- tus, mis hiljem viidi üle ka Tallinna, Valka ja Pärnu. Ettevõtte leidis kõik- jal ootamatult sooja poolehoidu, leidus isegi kunstiteoste ostjaid. Mulki pide- vat sissetulekut ja eluülapidamist see kõik ühelegi kunstnikule veel ei võimal- danud, nad pidid elatuma teistest allik- katest saadud tuludest, enamikus jõe- alustamisõpetajaina.

Tallinnas oli Laipman juba saajandi- algusel avanud isikliku ateljeekooli, millel oli kunstipedagoogiliselt meie oludes suur tähtsus, kuid ainelist tulu see oma juhatajale vaevalt andis.

Sellise lühijoonest esitatud seisukor-